

škem Narodnem gledališču z največjim uspehom. Ves ostali program je obsegal koncertne točke: Jozefoviča, Gotovca, Škerjanca, Lajovca, Beethovna, Dvořaka, Křičko, Straussa, Debussyja, Duboisa in de Fallo. Lajovčeva «Kaj bi le gledal» je briljantna koncertna skladba v finem slogu s krasno, neprisiljeno deklamacijo. Ni čuda, da jo je Zikova morala ponoviti. Med ostalimi sta užgala Gotovac in Manuel de Falla. Poslednji je danes vodilni komponist španske moderne; učil se je iz Debussyja ter spretno uporablja novotarije Stravinskega. Originalen je posebno v ritmu in harmoniji. Zikova je ves težki program izvedla z bravuro ter bila deležna pristrčnega in zasluženega aplavza.

Koncert kvarteta Zikovcev nas je dne 17. novembra seznanil zopet z lepim kosom nove glasbe. Predvsem nas je zavzelo Schulhoffovih pet skladb za kvartet. Schulhoff je silen ritmik in elementaren v iznajdbi novih kvartetnih zvokov. On ume idealno uporabljati tradicionalne in tudi jazzove ritme, ne da bi pri tem trpela umetniška kvaliteta skladb. Kot eden prvih evropskih pianistov, silno zaposlen izven Prage, najde vendarle dovolj časa, da se udeležuje tudi kot komponist ter kot idealen interpret in propagator četrtinske glasbe. V glavnem komponira za komorno zasedbo ter ima dva kvarteta, duo za violino in violoncello, trio za flavto, violo in kontrabas, balet Ogelala, scenično glasbo k «Žlahtnemu meščanu» in več klavirskih cikličnih skladb najtežjega kova. Za njim je imel naš Škerjanec nekoliko težko stališče. Njegova «Sonatina da camera» sestoji iz dveh stavkov, ki presenečata s prijetno romantično melodiko; harmonsko in arhitektonsko se drži Škerjanec impresionističnih vzorov. Pri njem pogrešam dinamike in krepkih gradacij, tudi zavlačujejo tuptam sekvence potek invencije. Za posamezne instrumente piše Škerjanec precizno ter prav spretno uporablja različne kombinacije kvartetnega zvoka. Kot zadnjo točko so Zikovci zaigrali Sukov kvartet op. 11, delo pristrčne melodike in krasnih harmonij. Na zahtevo publike so dodali še tri manjše skladbe. Koncert je bil dobro obiskan, vendar bi idealni Zikovci zaslužili polno dvorano vsaj v tej meri, kakor n. pr. Šimenc in Kubelik.

Slavko Osterc.

Kolektivna razstava Mihe Maleša in Staneta Cudermana. Ljubljana, Jakopičev paviljon. November 1927. V fantovsko prešernem predgovoru, ki si ga je za razstavni katalog napisal Miha Maleš, pravi sam o sebi, da je kmetavs, da ima sentimentalno srce, da mu oblika poganja povsem iz notranjosti in se vdaja liniji in formi in da je hudičevo zaljubljene nature. Tako slikar sam o sebi. Kaj pa pravijo dela, ki jih je pokazal?

Predvsem je vsakomur očitno, da bi bilo lahko vse razstavljeno blago razdeliti na dve skupini. Na eno, za katero vsaj deloma velja njegova lastna karakterizacija, in na drugo, ki je čisto drugačna. Pri delih prve je opazna skladnost med obliko in zadržajem, dočim ostali produkti kažejo znake notranjega nesoglasja in nemira. Pri teh slednjih forma ne prepričuje, ker je pogostoma enostavno prevzeta od drugih, a brez nujnosti in upravičenosti. Ta slog (ali bolje: ti slogi) ni doživljen ob čutnih dojemanjih, ni absolutno utemeljen, temveč ga je avtor v naboljšem primeru doživel ob tujih delih, ne ob njegovem izvoru samem. Zato so te slogovne posebnosti, ki so morda prvotno pomenile nekomu končno dognanje in neizogibni rezultat, njemu le šablona in prazna formalnost. Novost in bizarnost često premagata lastno spoznanje. Zato zadobe mnoga dela, ker ostanejo nerazumljiva, celó groteskne in skoro nehotene humoristične poteze.

Čisto drug svet so tisti listi, kjer se Maleš kaže takega, kakršen je v resnici in kakršnega se je pokazal v predgovoru. Tam je res v prvotnem po-

menu besede «sentimentalen», dasi bi raje dejal: naiven, preprost. Tam ne pogreša čuvstvenosti, samó sram ga je, pokazati jo. Prava gorenjska kmečka korenina. Kadar to prvinsko bistvo prodre na plan, se razodene, kaj je v njem dobrega in plodnega — in tega ni malo. Drugo je tuja učenost, brezciljni tribut dobi in znak mladostne sile. V teh primerih se pa javlja več prave umetniške tvornosti, nego mu jo večina prisoja.

Tem krivičnim sodbam je Maleš kriv sam. Po vsej sili in za vsako ceno hoče biti bojevit in moderen, le da je prekucuška deviza «épater les bourgeois!» že malo prestara. Pred leti bi bil s svojimi «divjimi» deli dosegel drugačen uspeh. Danes so mu bolj v škodo nego v prid, ker motijo gledalca, da poleg njihove kričavosti prezre nevsiljivo resnično umetnino.

Maleš pravi sicer v predgovoru, da je izmed tistih, ki so se «po vojnih grozotah naučili zamišljeno gledati v svet», a iz premnogih grafičnih del tega ne spoznamo. Vsebina skoro vseh listov je erotika, ponekod celó prav brutalno krepko seksualno poudarjena. A če gledamo način, kako te erotске dožitke spravlja v obliko, se često pokaže površno pojmovanje in čisto plitek, včasih le bolj vnanji odnos do te največkrat ponavljane snovi, kakršnega najdemo tudi pri povprečnem meščanu. Redkejši so primeri, kjer svoji zaljubljeni naturi dá globljega duhovnega, čisto poetskega izraza. Zato je pa ta močnejši.

Pri daljnem premotrivanju njegovih grafik se pokaže tudi, da je res, kar pravi, da se doživljaj «podaja v linijo in formo», da pa se to pogosto dogaja konvencionalno v stilu zahtev sodobnih ekstremistov, pri čemer spet ni videti, da bi mu oblike «poganjale povsem iz notranjosti». To gre tako daleč, da ne le časovno zaporedno, temveč celó istočasno vidimo v njegovem ustvarjanju več vzporedno tekočih načinov izražanja. Umetnik še ni našel svoje podobe, in išče in se skuša dokopati do nje. Pri tem se naslanja na sodobnike, ker noče zaostati za njimi, postaja pa manj samosvoj in svoboden.

Maleš je pri ureditvi svoje zbirke storil napako, ki jo vedno zagreše vsi mladi umetniki, ki so prepričani, da je občinstvu vsaka stopnja v njihovem razvoju tako pomembna in važna kakor njim samim. Da je tri četrtine razstavljenega blaga izpustil, bi bila celotna slika jasnejša in predvsem — enotnejša. Zaradi prevelikega števila najbolj raznolikih, po pojmovanju in slogu čisto različnih del (nad dve sto) je pa prevladoval vtis neorganične negotovosti in neizdelanosti, mestoma celó neresnosti.

Največ čuvstvenosti in sploh življenja je v Maleševih litografijah. Med njimi je nekaj zares odličnih listov: Madona, Mlada ljubezen, Strah, Plesalka, Na kanapeju, Pri ogledalu, Iz kabareta in dr. Te grafike ga prikazujejo takega, kakor sam pravi, da je: malce sentimentalnega, zaljubljenega in človeka današnjih dni, ki ljubi linijo in formo. Očitujejo izvestno trpko (kmetavs?) eleganco, tudi brez topline niso. Tehnično mu je ta način poleg monotipije, kjer se tudi barvno lahko po volji izživi, najbližji. Dovoljuje mu celó slikarske finese v slikovitem podajanju tonov in kontrastov, katere pa v zadnji dobi opušča na korist čisto linearne, rekel bi skoro: kaligrafičnega učinkovanja, v katerem je dosegel že svojstven, krepak izraz.

V monotipijah je vidna druga plat Maleševe nature, njegov zmisel za barvno občutje. Po malce treznih in praznih oljnih slikah mu ne bi prisodil, da je zmožen ustvariti tako nežna, čisto japonsko lahkotna nastrojenja. Med njimi je več delikatnih pokrajinskih študij in primitivnih tihožitij, ki spadajo k njegovim najboljšim stvarjem. Poleg tega pa goji še vse ostale grafične panoge od ujedenske in bakropisa do lesoreza. Grafika mu je res prava beležnica raztrgane sedanjosti.

Malo objestnosti nastajajočemu umetniku ne škoduje. Kar je pretiranega in nezrelega, bodo odnesla leta, iz zmoč pa raste spoznanje. Je pa ta prenapeta samozavest — poleg nehotenega priznanja nesigurnosti — najboljši dokaz hotenja, doseči več od ljube povprečnosti. Če bo Maleš s to prekipevajočo korajžo združil vsaj toliko resnega študija, sem prepričan, da se povzpne z lahkoto preko stanja, ki iz slikarja šele naredi umetnika.

* * *

Različnost obeh razstavljalcev je v vsakem pogledu tako velika, da ima Stane C u d e r m a n poleg svojega tovariša še težje stališče. Skupnosti med obema ni nobene, ne v oblikovanju, še manj pa v pojmovanju. Sicer tudi Maleš še ni izklesana individualnost, vendar vsa dela družijo neka tipična lastnost: strastno prizadevanje, poglobiti svoje dojemanje, podati čim več lastnega doživljanja, brez ozira na zunanji svet, na ustaljene oblike in na »lepoto«, kakor jo je svet še včeraj pojmoval. V Cudermanovih slikah je tega borenja z osebno prvotnostjo manj opaziti. Zdi se, da se njegova umetniška osebnost slabotneje upira vplivom od zunaj, ki ga preplavljajo s pestrostjo svojih vtisov. Obnavljanje tradicionalnih oblik je pogosto preveč vidno. To ni čudno, saj mu je fizični svet edina realnost in izključni model, a končni napon sil mu je usmerjen na problem forme. Ker to razume bolj kot nekako absolutno, že fiksirano lepoto, nego kot resnico in ker dobro ovlada slikarsko tehniko, vzbuja mnoga dela vtis lahkotne virtuoznosti in skoro zadovoljstva nad doseženim. Gledalec pa ob gladki, barvno in linearno prikupni formi pogreša pravega bistva, ki bi mu moglo postati umetnostno doživetje. Cudermanovo čutno spoznavanje predmetov je le prepogosto predvsem očesno ugodje, ki trajno ne more ogrevati. Zdi se, da slikar na škodo prepričevalne sile poudarja bolj zunanje dekorativne elemente.

Najbolj pa preseneti na njegovem delu, če ga motrimo kot celoto, da nima enotne skupne linije, temveč da se ustvarjanje zdi neskladno in eklektično. Vidni so spomini na mojstre od Makarta do najnovejših. »Poletni večer« in »Snemanje« sta o b e n e m nemožna. Najopasnejša je pa zanj izkušnja, da ga virtuoznost ne bi zanesla sčasoma v puhlo salonsko osladnost, kamor ga vabi povprečni okus občinstva. Tu bo treba močne odporne sile, da slikar, ki se še razvija in čigar individualnost se še bori s tujimi vplivi za končno premoč, ne zaide v neumetniške vode. Naročila so nevarna past in najboljša preizkušnja, če ima umetnik kaj hrbtenice. Cudermanu ne bo težko, odločiti se, kam naj krene: povsod bo imel pod nogami trden temelj, svoje solidno slikarsko znanje, za katero ga marsikateri tovariš lahko zavida.

Izmed razstavljenih slik štejejo med najboljše: Zadnja večerja, Jaslice, Marta, Zlatolaska in Kozak. Prvi dve ga predstavljata kot iznajdljivega kompozitorja in veščega kolorista. Skupni ton je značilen za obe različni nastrojenji in daje kompozicijama mnogo iskrenega, toplega občutja. Zdi se mi, da je v teh dveh delih vsebovano pravo Cudermanovo bismo in da je ta malce sentimentalna romantika njegova najznačilnejša črta. Barvno sta sliki primera finega okusa, v pojmovanju pa priči izbrane plemenitosti. Prikupni portret blondinke gospodične S. S. je sicer manj oseben, a kaže v barvnem podajanju solidno znanje in zmisel za posebnosti portreta. Sveže slikana je portretna glava Marte. Nadpovprečna akademjska študija je smelo naslikana glava Kozaka.

Poleg teh in še nekaterih res uspelih slik je razstavil tudi celo vrsto lahkotnejših osnutkov žanrskega značaja, kjer je literarna primes posebno

poudarjena. Take so: Coriandoli, Meduza, Meditacija in druge, v katerih je vidna njegova nemala dekoracijska sposobnost. Sanjavi slikarjev značaj je vzrok čestih alegoričnih kompozicij, kjer pa redko doseže željene učinke. Drugod spet ga vidimo, ko ustvarja satirične kompozicije, ki so pa brez višjega in brezstrastnega odnošaja napram objektu. Priljubljen motiv so mu religiozne kompozicije. Zdi se, da ti prizori niso elementarno, neposredno doživljeni (kot n. pr. Snemanje ali Vstajenje), temveč bolj umstvene konstrukcije, ki avtorja dovedejo do skrajnih meja dopustnosti, kjer se njegov namen obrne v nasprotje.

Da njegova zbirka ne učinkuje ugodneje, je vzrok to, da je kakor Maleš tudi on preveč razstavil in premalo skrbno izbiral. Tako so poleg dobrih prišla pred javnost manj posrečena in čisto neuspela dela. Tolika različnost slikarskih manir pa tudi povzroča, da jasna avtorjeva osebnost komaj prodre gledalcu do spoznanja. Vtis razdrobljenosti in nesamostojnosti je zato še jačji. V celoti pa treba Cudermanu priznati odločno slikarski talent in nemalo znanja, ki pa še ni našlo pravega torišča.

* * *

Človeku, ki mu je razvoj našega umetniškega naraščaja mar, je težko iti molče mimo pikrih opazk, ki si jih je Maleš privoščil na račun današnje posestnice Jakopičevega paviljona. Vprašanje oddajanja paviljona, ki je končno le občinska last, bo treba urediti tako, da bo zadoščeno upravičenim zahtevam Narodne Galerije, ki ga upravlja in vzdržuje, in interesu umetnikov, ki ga imajo na tem edinem ljubljanskem razstavnem prostoru. Določevanje odškodnine za prepustitev paviljona bi se moralo vršiti tudi z drugih in ne samo s trgovskih ozirov, in na drug način. Sicer se bo dogajalo, da bodo razstavljali v paviljonu, ki ga je zgradila zgolj idealna želja, dati slovenski umetnosti streho, poleg »priznanih« povablencev (ti ne plačajo najemnine), le še oni umetniki, ki premorejo »kar čez en tavžent«. To ne bi bilo prav in čisto gotovo ne v zmislu intencij moža, čigar ime nosi paviljon še danes.

K. Dobida.

Ob Costerjevi stoletnici. Dne 20. avgusta t. l. je poteklo sto let, odkar je uzrl luč sveta oče sodobne belgijske književnosti. Ta dogodek so slovstveniki in umetnostni krožek »la Renaissance d'Occident« po vsej deželi dostojno proslavili, naučni minister je celo govoril proti koncu novembra o tem predmetu v pariški Sorboni. Naj nanizam tu nekaj podatkov o »flamskem svetem pismu« in piscu, kar jih ni v dostavku slovenskega Ulenspiegla.

Flamski Pavliha ima kakor Homer deset domovin. Trdno se ve zgolj to, da se je rodil v Kneifingenu (Brunšvik) okoli leta 1300. in umrl v Möllnu pri Lübecku leta 1350. Pesnik Gessner je leta 1754. našel nagrobno pločo s sovo (Uyl) in ogledalom (Spiegel): vendar ta nagrobnik po vsej priliki ni nastal pred 17. stoletjem. Enak grb se je videl v cerkvi v mestecu Damm na Flamskem. Zategadelj so iznajdljivi folkloristi izrekli domnevo o dveh Tilih, očetu in sinu, eden se je ka-li potikal po bregovih Labe, drugi pa po deželi ob Skaldi. Če pa na Poljskem Molinski zahteva zase pravico do naziva Ulen-spiegel, menda nima drugih razlogov kakor nekolikšno glasovno sličnost z germanskim Möllnom.

Damm, v 14. stoletju pristanišče pred Brugami, je dobil ime po jezu Zwynu, ki je dajal zavetja vsem zapadnim brodovom ob Roževskem ali Draguljarskem nasipu. Danes pa leži sredi otožnih ravnin kot velik trg. Jakob van Maerland, eden najslavnejših učenjakov svoje dobe, je bil ondi pisar